INDEPENDENȚA FĂRĂ RESPONSABILITATE ESTE INCOMPATIBILĂ CU DEMOCRAȚIA CONSTITUȚIONALĂ

Elena ARAMĂ

CZU: 342.3:341.231.14 aramaelena@mail.ru

Cea mai succintă definiție a democrației ne trimite la forma de organizare și conducere politică a societății, bazată pe principiul exercitării puterii de către popor, adăugăm aici și fraza lui Abraham Lincoln – *prin popor și pentru popor.*

Autorul francez Dominique Rousseau, formulând teoria democrației continue, a arătat că actualmente voința generală exprimată în legi va fi într-adevăr cea generală, dacă ea va fi rezultatul unei dezbateri, la care participă cât mai mulți și cei mai diverși subiecți: asociații, jurnaliști, grupuri de media etc., deja politicienii nu mai dețin cele mai bune resurse informaționale, astăzi societatea îi poate supraveghea, controla activitatea lor fără ca aceasta să devină monopolul lor politic [1].

Un regim cu adevărat democratic nu înseamnă absolutism parlamentar, nu este doar guvernarea majorității, cu atât mai mult cu cât în condițiile alegerilor pluripartitiste și majoritatea parlamentară poate reprezenta mai puțin de jumătate din electoratul unui stat. Legătura indisolubilă între democrație și stat de drept este demonstrată prin faptul că guvernarea majorității prin intermediul reprezentativității organelor puterii trebuie să fie completată de respect față de demnitatea umană, de drepturile și libertățile persoanei, altfel acea guvernare poate deveni tiranică.

Privind democrația ca proces, nu ca un dat pentru totdeauna, un autor german celebru – Jurgen Habermas – punctează că democrația se legitimează doar prin resursele ei. Se sprijină doar pe democrați, cu mentalitate democratică, ce promite legislație în conformitate cu consimțământul tuturor asupra instituțiilor și normelor. În procesul democratic subiecții de drept se recunosc ca autori și destinatari ai drepturilor, normelor și instituțiilor. Mentalitățile moderne ce pot susține proiectul juridic modern se realizează în structuri de comunicare capabile să afirme perspectiva intersubiectivă inerentă democrației. Democrația nu se poate desfășura decât într-un cadru de discurs comunicațional. Inima democrației este politica deliberativă, dezbaterea. Conceptul democrației fondat pe teoria discuțiilor dă imaginea unei societăți ce creează în mijlocul spațiului public o arenă destinată identificării și tratării problemelor ce interesează întreaga societate. Această concepție a democrației a lui Habermas ne arată ca procesul democratic este unica posibilitate de a produce și a aplica un drept la nivelul contemporaneității.

Revenind în spațiul geografic și constituțional al Republicii Moldova, trebuie să menționăm că soluționarea unor probleme referitor la democrație în Republica Moldova a fost pusă în seama Curții Constituționale. În primii cinci ani de activitate, Curtea Constituțională a fost sesizată cu cereri de control al constituționalității unor norme ce se refereau la organele puterii, în special, la principiul separării puterilor,

cereri mult mai numeroase decât cele ce se refereau la drepturile persoanelor [2]. În anii următori acest principiu de asemenea a fost invocat, astfel în hotărârea sa din 09.11.2011 – Curtea a menţionat că separaţia puterilor nu este una rigidă, absolută, deoarece ar conduce la blocaje şi dezechilibre instituţionale. De aceea, în arhitectura instituţională a statului, principiul separaţiei puterilor în stat ia forma delimitării unor autorităţi publice independente (una faţă de cealaltă), cu prerogative diferite (prin care se realizează activităţi specifice), dar şi a colaborării dintre puteri, dublată de controlul reciproc. Curtea a reţinut că principiul echilibrului instituţional, cunoscut astăzi sub denumirea „*checks and balances*” (în traducere aproximativă din limba engleză însemnând „*sistemul de frâne şi contrabalanţe*”), stă la baza democraţiei şi presupune echilibrul puterilor şi controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeaşi pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv. Acest *sistem de frâne şi contrabalanţe* reprezintă condiţia *sine qua non* a democraţiei moderne, împiedicând omnipotenţa legislativului, pe cea a executivului sau a judiciarului. Amintind aceste dezvoltări ale Curții Constituționale, ne vom referi la Hotărârea din 23 februarie 2021 pe marginea controlului de constituționalitate a decretului Președintelui Republicii Moldova nr.32-IX din 11.02.2021 ce viza desemnarea repetată a candidaturii N. Gavriliță la funcția de prim-ministru.

Curtea Constituțională a avut la îndemână: opinia prezentată de dnii Alexandru Arseni și Ion Guceac ; opinia Institutului de Politici și Reforme europene, prin care au fost înaintate argumente pertinente în susținerea caracterului constituțional al decretului Președintelui.

Fiind de acord cu opiniile exprimate de acești constituționaliști, să consolidăm pozitia de constituționalitate a Decretului Președintelui Republicii. În primul rând, ne alăturăm opiniei despre necesitatea imperioasă a unui reviriment jurisprudențial – de a reconsidera jurisprudența anterioară (Hotărârea nr.32 din 29 decembrie 2015), căci circumstanțele s-au schimbat: actualmente Președintele are aceeași legitimitate electorală ca și Parlamentul. Deci un reviriment al jurisprudenței conctituționale este la ordinea zilei.

În al doilea rând, Președintele nu este ținut să urmeze majoritatea parlamentară în desemnarea candidatului, ci doar să se consulte cu fracțiunile patlamentare, iar Parlamentul să discute programul și să voteze sau nu Guvernul – iată mecanismul prin care autoritățile respective se controlează și limitează reciproc. În interpretarea Curții Constituționale, Președintele este pus în inferioritate față de Parlament, Curtea chiar s-a explrimat că rolul Parlamentului este unul decisiv, ceea ce nu este corect după revigorarea alegerii Președintelui prin votul direct al cetățenilor. Există două realități distincte: Până în 2016 Președintele (ales de Parlament) ca reprezentant al reprezentanților și după revigorarea alegerilor directe ale Președintelui – Președintele ca reprezentantul direct al poporului, deținător al suveranității naționale (art. 2 alin. (1).

Tot ca reprezentanți ai reprezentanților pot fi calificate și fracțiunile parlamentare. Reprezentantul repezentanților poate distorsiona voința reprezentatului, ceea ce se întâmplă în Parlament – deputați care au ocupat locul în Parlament, venind din partea unui partid cu anumite promisiuni electorale, au migrat către alte partide (și nu o singură dată!), fără a realiza obiectivele și promisiunile date electoratului. În această situație nu mai poate electoratul să fie reprezentat de astfel de deputați care pun și, probabil, vor pune în continuare piedică Președintelui în realizarea principalei promisiuni, la care electoratul a subscris – lupta cu corupția. Să nu iutăm că reprezentarea este fondată și limitată pe considerații de interese superioare conflictelor de interese individuale, devenind astfel nu numai o tehnică de reunire a intereselor divergente, dar și o modalitate de restituire a suveranității poporului – unicul deținător al acesteia.

Declarația de caracter captiv al statului este încă în vigoare, iar Parlamentul în momentul emiterii Decretului Președintelui era rezultatul alegerilor din februarie 2019, când statul era captiv. Deci, cu atât mai mult Parlamentul nu poate impune Președintelui o candidatură la funcția de Prim-ministru. Și aici se poate inversa argumentarea Curții, în sensul că, declarând neconstituțional Decretul Președintelui, Curtea arată electoratului că votul lor nu contează, căci, votând în condiții relativ libere pentru Președintele, care a venit cu promisiunea fermă de a lupta contra corupției și a declanșa alegeri anticipate, Parlamentul nu le recunoaște votul lor. La aceste considerații se alătură și dubiile rezonabile asupra integrității candidaturii înaintate de majoritatea parlamentară la funcția de Prim-ministru, ceea ce făcea ca acea candidatură să nu fie potrivită pentru funcția respectivă.

În final la întrebarea – Ce normă constituțională a încalcat Decretul Președintelui nr.32-IX din 11 februarie 2021? Răspunsul este – niciuna, căci art. 98 alin. (1) al Constituției prevede doar consultarea fracțiunilor parlamentare, nu obligarea Președintelui de a numi persoana propusă de majoritatea deputaților în calitate de Prim-ministru.

Unica idee din Hotărârea Curții din 23 februarie 2021 cu care suntem de acord (cu rezerva că ideea nu este propriu-zis a Curții, ci a fost preluată de Curtea Constituțională din Avizul Comisiei de la Veneția): „O lipsă de respect față de instituții este strâns legată de o altă problemă în cultura politică și constituțională, și anume, încălcarea principiului cooperării loiale între instituții. [...] Numai respectul reciproc poate duce la stabilirea unor practici reciproc acceptate, care este în conformitate cu patrimoniul constituțional european și care îi permite unui stat să evite și să depășească crizele cu serenitate” (Avizul Comisiei nr. 685/2012, CDL-AD(2012)026, §73). Dar se pare că până acolo politicienii moldoveni mai au de parcurs un drum foarte lung. Mai mult decât atât: și comunicarea dintre specialiștii de drept constituțional și Curtea Constituțională a eșuat.

Cu tot respectul față de Curtea Constituțională ca instituție, aceasta nu implică în mod automat respect pentru fiecare decizie a Curții, respect care trebuie câștigat prin

activitatea echidistantă, cu argumente convingătoare și deschidere pentru comunicare. Trimiterea la caracterul definitiv, nesupus niciunei căi de atac al hotărârilor Curții Constituționale, nu este de natură să îngrădească gândirea liberă a persoanelor, preocupate sincer de soarta țării.

Referințe:

1. ROUSSEAU, D. La democratie continue: fondements constitutionnels et institutions d une action continuelle des citoyens. In: *Confluences des droits-* https://confluencedesdroits-larevue.com/?p=726.
2. ARAMĂ, E. *Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate.* Chișinău: Museum, 2000, p.68.

Comunicare elaborată în baza ***Proiectului instituțional „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului”*** *în cadrul Laboratorului de cercetare științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova*